

INSPIRACJE EDUKACYJNE

Małgorzata Żytka, Lidia Nowakowska
Dorota Sobierańska, Aleksandra Szyller

Znaczenie praktyk pedagogicznych w procesie kształcenia nauczycieli

Wolters Kluwer

Małgorzata Żytka, Lidia Nowakowska
Dorota Sobierańska, Aleksandra Szyller

Znaczenie praktyk pedagogicznych w procesie kształcenia nauczycieli

Zamów książkę w księgarni internetowej

proinfo.pl
księgarnia internetowa

Wydawca serii
Elżbieta Piotrowska-Albin

Wydawca
Izabella Małecka

Redaktor prowadzący
Grażyna Polkowska-Nowak

Opracowanie redakcyjne
Aleksandra Nałęcz-Zienkiewicz

Łamanie
Violet Design Wioletta Kowalska

Ilustracja na okładce
iStock/chokkicx

Ta książka jest wspólnym dziełem twórcy i wydawcy. Prosimy, byś przestrzegał przysługujących im praw. Książkę możesz udostępnić osobom bliskim lub osobiście znanym, ale nie publikuj jej w internecie. Jeśli cytujesz fragmenty, nie zmieniaj ich treści i koniecznie zaznacz, czyje to dzieło. A jeśli musisz skopiować część, rób to jedynie na użytek osobisty.

prawoLubni

SZANUJMY PRAWO I WŁASNOŚĆ
Więcej na www.legalnakultura.pl
POLSKA IZBA KSIĄŻKI

© Copyright by
Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., 2018

ISBN 978-83-8124-410-7

Dział Praw Autorskich
01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33
tel. 22 535 82 19
e-mail: ksiazki@wolterskluwer.pl

www.wolterskluwer.pl
księgarnia internetowa www.profinfo.pl

„Prawda to bowiem wiecznie żywa, że poza przygotowaniem zawodowym człowieka, poza jego wykształceniem najistotniejszą, najbardziej podstawową wartością w jego pracy jest jego Człowieczeństwo”.

M. Grzegorzewska, *Listy do młodego nauczyciela. Cykl I–III*,
Warszawa 2002

SPIS TREŚCI

WSTĘP	9
Rozdział 1	
ZNACZENIE DOŚWIADCZEŃ PRAKTYCZNYCH W KSZTAŁCENIU I ROZWOJU ZAWODOWYM NAUCZYCIELI	13
Rozdział 2	
WYBRANE KONTEKSTY NAUCZYCIELSKIEGO PROFESJONALIZMU I KOMPETENCYJNOŚCI – STAN AKTUALNY, POTRZEBY I REKOMENDACJE	32
Rozdział 3	
NOWATORSTWO I AUTONOMIA NAUCZYCIELI KLUCZEM DO BUDOWANIA KOMPETENCJI ZAWODOWYCH	76
Rozdział 4	
MODELE PRAKTYK PEDAGOGICZNYCH – BEHAVIORYZM I KONSTRUKTYWIZM W KSZTAŁCENIU PRZYSZŁYCH NAUCZYCIELI	90

Rozdział 5

KONSTRUKTYWISTYCZNY MODEL PRAKTYK W KSZTAŁCENIU STUDENTÓW WYDZIAŁU PEDAGOGICZNEGO UNIwersYTETU WARSZAWSKIEGO	113
BIBLIOGRAFIA	149
O AUTORACH	155

WSTĘP

Burzliwy okres reform edukacyjnych podejmowanych w naszym kraju w ciągu ostatnich kilkunastu lat powoduje, że szczególnie ważna staje się dyskusja na temat kondycji zawodu nauczyciela, zakresu jego autonomii oraz sposobu kształcenia nauczycieli gotowych do podejmowania zawodowych wyzwań. Zjawisko, które można dostrzec w kontekście uwarunkowań funkcjonowania w zawodzie nauczyciela, to nasilające się ograniczanie jego autonomii. Rządy decydują, czego mają uczyć się dzieci i młodzież, jaka powinna być efektywność edukacji wyrażona standardami, jak ją ewaluować. Wzmacnia się rynkowe podejście do nauczania, ocenia się rezultaty kształcenia nauczycieli poprzez eksponowanie i weryfikowanie efektów kształcenia i dostosowywanie ich do potrzeb rynku pracy. W edukacji wyznacza się cele, które musi zaakceptować nauczyciel, ale często nie mają one wiele wspólnego z jego osobistymi zamierzeniami i jego wizją kształcenia, nie traktuje się go jako pełnoprawnego uczestnika zmian, współdecydującego o nich i za nie współodpowiedzialnego.

Z drugiej strony istnieje nadal przestrzeń wolności zawodowej nauczyciela: w klasie szkolnej, w relacji z uczniami i ich rodzicami może podejmować decyzje wspierające rozwój dzieci,

związane z innowacyjną działalnością pedagogiczną, wprowadzaniem autorskich programów czy innych działań dydaktycznych i wychowawczych.

Kształcenie nauczycieli staje się więc wyzwaniem, które powinny podejmować wybrane uczelnie wyższe. Przygotowanie kandydatów do tego zawodu wymaga wysokiej jakości oferty edukacyjnej, szczególnych kwalifikacji kadry akademickiej oraz współpracy uczelni z instytucjami edukacyjnymi i nauczycielami praktykami, aby stworzyć warunki do rozwoju kompetencji pedagogicznych, które będą stanowić podstawę do odpowiedzialnej i twórczej pracy. Zawód nauczyciela wymaga nie tylko kompetencji dydaktycznych, lecz także społecznych i moralnych. Jest to zawód, który wiąże się z samokształceniem i refleksyjnym analizowaniem własnej praktyki. Wśród celów zawodu nauczyciela w dynamicznie zmieniającym się świecie bardzo ważne zatem staje się uczestnictwo we współpracy koleżeńskiej wewnątrz instytucji edukacyjnej. Pracując razem, warto dzielić się pomysłami, rozwiązaniami, problemami, ale też integrować się wokół działań sprzyjających dobru dzieci i wspieraniu ich potencjału rozwojowego. Kolejna ważna kompetencja to umiejętność porozumiewania się z uczniami w relacji profesjonalista–dziecko, negocjowania podejmowanych zadań, uzgadniania wspólnie celów działania w społeczności szkolnej, a jednocześnie personalizowanie oddziaływań, zgodnie z indywidualnymi potrzebami uczniów i ich środowisk wychowawczych. W zawodzie nauczyciela liczy się także współpraca z instytucjami w środowisku lokalnym, animacja działań służących wspieraniu rozwoju dzieci i ich rodzin, a także współpraca z rodzicami i uznanie ich roli jako „pedagogów wspomagających”, partnerów w procesie oddziaływań wychowawczych.

Nauczyciel może być nie tylko realizatorem odgórnie zadekretowanych celów czy reform edukacyjnych. Ma również szansę inicjować zmiany oddolnie. Tworzyć środowisko wsparcia we własnej placówce lub we współpracy z innymi instytucjami edukacyjnymi i grupami nauczycieli na rzecz innowacyjnych

działań, które są efektem krytycznego myślenia i weryfikowania bieżących i przeszłych doświadczeń edukacyjnych.

W prezentowanej Czytelnikom publikacji proponujemy refleksję dotyczącą współczesnych problemów związanych z przygotowaniem kandydatów na nauczycieli w procesie akademickiego kształcenia, dzieląc się doświadczeniami i pomysłami, które znajdują swoje odzwierciedlenie w programie studiów na Wydziale Pedagogicznym Uniwersytetu Warszawskiego, ze szczególnym uwzględnieniem praktyk pedagogicznych i ich znaczenia w budowaniu podstaw tożsamości zawodowej przyszłych nauczycieli.

W poszczególnych rozdziałach publikacji znalazły się analizy dotyczące problematyki znaczenia doświadczeń praktycznych w procesie rozwoju zawodowego nauczycieli w perspektywie teoretycznej, wybranych kontekstów budowania nauczycielskiego profesjonalizmu, znaczenia nowatorstwa i autonomii zawodowej nauczycieli oraz szans i ograniczeń z tym związanych, a także różnych modeli praktyk studenckich, z prezentacją projektów i doświadczeń Wydziału Pedagogicznego UW.

Książka powinna wzbudzić zainteresowanie nauczycieli, studentów kierunków pedagogicznych, administracji oświatowej i wszystkich, którym bliska jest problematyka jakości kształcenia kandydatów do niezwykle wymagającego i odpowiedzialnego zawodu nauczyciela wczesnej edukacji.

1

ZNACZENIE DOŚWIADCZEŃ PRAKTYCZNYCH W KSZTAŁCENIU I ROZWOJU ZAWODOWYM NAUCZYCIELI

Relacja między teorią a praktyką w procesie kształcenia nauczycieli jest przedmiotem nieustannych dyskusji i polemik w środowisku zarówno naukowców – pedagogów, socjologów czy psychologów, jak i praktyków – nauczycieli i osób związanych w różnorodny sposób z edukacją. Uniwersytety przygotowujące kandydatów na nauczycieli, starając się podkreślić szczególną rangę akademickiego kształcenia, zwykle eksponują w swoich programach studiów i praktyce dydaktycznej obszary treści związanych z teoretycznymi podstawami edukacji z zakresu socjologii, filozofii, psychologii, antropologii kulturowej i innych dziedzin, odsuwając na plan dalszy przygotowanie

praktyczne. Nie buduje się pomostu między teorią a praktyką edukacyjną. Allen T. Pearson podkreśla, że „pedagog praktyk nie może postępować tak, jakby otrzymane wcześniej wartości stanowiły wystarczającą, niekwestionowaną podstawę działań. Znaczy to, że pedagog nie może uniknąć pytań o uzasadnienie swych czynności. Przypuśćmy przez chwilę, że opisowa teoria wartości, taka jaką może nam dać socjologia, wystarcza do kierowania praktyką pedagogiczną. Oznaczałoby to, że pedagog mógłby podejmować wszystkie decyzje niezbędne w działaniu edukacyjnym, posługując się tylko wiedzą o tym, jakie wartości panują w danym społeczeństwie (...). Tak więc nie do utrzymania jest założenie, że opisowa wiedza o ideale osoby wykształconej wystarczy dla praktyki oświatowej. Pedagog, aby podejmować właściwe decyzje, musi niejako wejść w głąb dyskusji o wartościach i umieć tworzyć uzasadnienia dla swych decyzji”¹. Pearson przywołuje pojęcie normatywnej i operacyjnej teorii edukacyjnej. Podkreśla, że teoria edukacyjna to konstrukt wiedzy naukowej, którą można określić mianem stosowanej nauki społecznej. Odwołuje się ona do wiedzy z wielu dyscyplin społecznych, także nauk humanistycznych, ale również doświadczeń związanych z praktyką edukacyjną. Skonstruowanie teorii edukacyjnej to połączenie filozofii wychowania, historii wychowania, psychologii wychowawczej czy socjologii edukacji i próba zastosowania analiz zaczerpniętych z tych akademickich dyscyplin wiedzy do opisu praktyki edukacyjnej. Dyscypliny te mają określoną specyfikę, strukturę i logikę ułożenia poszczególnych pojęć i interpretowania określonych zjawisk. Nie ma zatem prostego zastosowania wiedzy o zjawiskach psychologicznych czy socjologicznych w rozwiązywaniu problemów z praktyki edukacyjnej. Stąd wynika przeświadczenie u osób krytycznie analizujących programy kształcenia nauczycieli, że teoria tworzy obszar wiedzy funkcjonujący obok

¹ A.T. Pearson, *Nauczyciel. Teoria i praktyka w kształceniu nauczycieli*, Warszawa 1994, s. 25.

praktyki, buduje jej kontekst, który pozwala lepiej ją rozumieć, ale nie przekłada się na konkretne działania praktyczne. „Nie ma podstaw do wierzenia, że jeśli zaznajomimy kogoś z naukową teorią pedagogiczną, to tym samym damy mu podstawy do prowadzenia praktyki pedagogicznej”². Teoria naukowa dąży do uogólnień, do szukania prawidłowości, które można odnieść do szerszego kontekstu edukacyjnych zjawisk, ale nie dostarcza rozwiązań szczegółowych problemów. Teoria pedagogiczna stwarza przestrzeń do pogłębionych analiz, refleksji, dyskusji na temat wybranych zagadnień, tworzących kontekst problematyki edukacyjnej, ale nie jest wystarczająca, aby stać się podstawą do kierowania praktyką. Wydaje się, że mogłaby określać pewne ograniczenia funkcjonowania praktyki edukacyjnej. Dynamika zmian w praktyce szkolnej uniemożliwia jednak takie podejście. Myślenie w kategoriach, że na solidnej podstawie teoretycznej, np. psychologicznej, związanej ze stadiami rozwoju poznawczego dziecka, można budować szczegółowe zasady działalności praktycznej, budzi wątpliwości. Teoria naukowa pozwala rozumieć mechanizmy rządzące edukacją, rozwojem dziecka, procesem uczenia się, identyfikować relacje, kontekst i uwarunkowania funkcjonowania w roli nauczyciela, ale nie wystarcza, aby kierować praktyką. Dlatego też z czasem zaczęto poszukiwać takiej interpretacji teorii, która jest silnie zakorzeniona w praktyce.

D. Schön, wprowadzając pojęcie refleksyjnej praktyki, zwrócił uwagę na obszar tworzenia się teorii w działaniu: *knowing in practice*, czyli wiedzy budowanej w drodze doświadczenia praktycznego, ale też refleksji dotyczącej dalszych działań, które nauczyciel planuje. Refleksyjne podejście do praktyki pozwala konstruować zarówno wiedzę „co”, jak i wiedzę „jak”. Jest to rodzaj wiedzy i towarzyszących jej umiejętności nabywanych podczas rozwiązywania problemów szczegółowych,

² A.T. Pearson, *Nauczyciel. Teoria i praktyka...*, s. 31.

Znaczenie praktyk pedagogicznych w procesie kształcenia nauczycieli

W publikacji omówiono problemy związane z przygotowaniem nauczycieli w procesie akademickiego kształcenia. W poszczególnych rozdziałach omówiono zagadnienia:

- znaczenia doświadczeń praktycznych w procesie rozwoju zawodowego nauczycieli,
- kształtowania profesjonalizmu nauczycielskiego,
- roli autonomii zawodowej i nowatorstwa w procesie kształcenia nauczycieli.

W książce zaprezentowano także różne modele praktyk studenckich, wraz z prezentacją projektów i doświadczeń Wydziału Pedagogicznego Uniwersytetu Warszawskiego.

Dr Lidia Nowakowska, dr Dorota Sobierańska i dr Aleksandra Szyller są pracownikami naukowo-dydaktycznymi Wydziału Pedagogicznego Uniwersytetu Warszawskiego, Zakładu Wczesnej Edukacji i Kształcenia Nauczycieli, którym kieruje **dr hab. Małgorzata Żyto, prof. UW**. Ich zainteresowania naukowe i doświadczenie praktyczne koncentrują się m.in. wokół dylematów i współczesnych wyzwań dotyczących kształcenia nauczycieli oraz wspierania ich profesjonalnego rozwoju jako aktywnych, innowacyjnych, autonomicznych twórców zmian w polskiej edukacji.

CENA 49 ZŁ (W TYM 5% VAT)

9 788381 244107 W01P01

ISBN 978-83-8124-410-7

9 788381 244107

ZAMÓWIENIA:

INFOLINIA 801 04 45 45, FAX 22 535 80 01
ZAMOWIENIA@WOLTERSKLUPER.PL
WWW.PROFINFO.PL

Wolters Kluwer